

NEKROLOGI – NECROLOGIE

Rocznik Sławistyczny, t. LXXII, 2023

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2022.147251

Jadwiga Waniakowa*

Instytut Języka Polskiego PAN
Kraków

Profesor Hanna Taborska (1930–2022)

* Jadwiga Waniakowa, Professor, Institute of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences: Kraków, Poland.

<https://orcid.org/0000-0002-1651-1572>.

e-mail: jadwiga.waniakowa@ijp.pan.pl.

6 grudnia 2022 roku odeszła w wieku 92 lat Profesor Hanna Taborska, wybitna językoznawczyni, slawistka, zasłużona badaczka kaszubszczyzny, doctor honoris causa Uniwersytetu Gdańskiego, Sprawiedliwa wśród Narodów Świata. Pożegnanie nastąpiło w czwartek, 15 grudnia 2022, w Domu Pogrzebowym na Powązkach Wojskowych w Warszawie, po czym urnę z Jej prochami złożono w grobowcu rodzinnym na Starych Powązkach.

Profesor Hanna Taborska (podwójnego nazwiska Popowska-Taborska używała tylko w publikacjach naukowych) przysła na świat jako Hanna Popowska 22 marca 1930 roku w Warszawie jako jedyna córka Marii i Stanisława Popowskich. Jak sama pisze, Jej dzieciństwo było bardzo szczęśliwe (por. Popowska-Taborska 2022: 42), żyła w poczuciu, że jest potrzebna i kochana, w atmosferze ciepła i tolerancji. Wychowywała się w tradycjach patriotycznych i w przywiązaniu do historii. Jej matka, z którą zawsze była związana emocjonalnie, była córką zesłańca, ojciec, prof. Stanisław Popowski, był wybitnym pediatrą, w czasie okupacji hitlerowskiej zaangażowanym w działalność konspiracyjną. Uczęszczała do szkoły podstawowej Wandy z Posseltów Szachtmajerowej, gdzie panowała atmosfera demokracji i patriotyzmu. Szkołę swą kochała i czuła z nią jedność (por. Popowska-Taborska 2022: 47). Tam zaprzyjaźniła się z Żydówką, Bianką Perlmutter, którą później podczas okupacji ukrywali przez jakiś czas w swoim mieszkaniu Jej rodzice. Hanna Popowska należała w tym czasie do podziemnego harcerstwa i chodziła na tajne komplety. W czasie dogorywającego Powstania Warszawskiego, w tragicznych okolicznościach została wypędzona z Warszawy wraz z rodzicami i przetrwała w strasznych warunkach kilka niemieckich obozów pracy (na koniec w pobliżu fabryki Kruppa w Wüstegiersdorf (dzisiejsza Głuszyca). W kwietniu 1945 całej rodzinie udało się stamtąd uciec i przez Sudety dostać się do Czechosłowacji (por. Popowska-Taborska 2022: 110–125). Na początku czerwca szczęśliwie znaleźli się z powrotem w zrujnowanej Warszawie i Hanna Popowska mogła znów zacząć uczęszczać do szkoły, najpierw Gimnazjum im. Hugona Kołłątaja, potem Gimnazjum im. Stefana Batorego. Późną jesienią tego samego roku Jej ojciec otrzymał katedrę pediatrii na powstającym Uniwersytecie Łódzkim, zatem państwo Popowscy przenieśli się do Łodzi, gdzie na początku mieszkali w pokoju hotelowym. Po jakimś czasie dopiero przydzielono im normalne mieszkanie przy ul. Narutowicza. Nauka Hanny Popowskiej w łódzkim Liceum im. Marii Konopnickiej została przerwana, gdy – jako przewodnicząca klasy – stanęła w obronie nauczycielki, którą usuwano ze szkoły ze względów politycznych. W związku z tym Hanna Popowska została wyrzucona ze szkoły i musiała sobie znaleźć inne liceum. Z tego więc powodu w roku 1948 zdawała maturę w Liceum im. Emilii Sczanieckiej (Rzetelska-Feleszko 1996: 8).

Bezpośrednio po maturze rozpoczęła studia polonistyczne na Uniwersytecie Łódzkim. Wykładowcami byli tam wówczas między innymi prof. Henryk Ułaszyn, prof. Zdzisław Stieber oraz (wtedy) dr Karol Dejna. Wszechstronnie uzdolniona Hanna Popowska była obdarzona także talentem literackim i miała zawsze dosko-

nałą pamięć. Stąd wiele wydarzeń i wrażeń zachowywała w pełnych humoru i finezji okolicznościowych wierszykach. Wybrała jednak specjalność językoznawczą, głównie z tego względu, by nie podlegać wciskającej się wszędzie ideologii stalinizmu, która była szczególnie uciążliwa na studiach literaturoznawczych. Na studiach zaprzyjaźniła się z Zuzanną Topolińską, Matyldą Wiśniewską oraz z Romanem Taborskim (swoim przyszłym mężem, późniejszym profesorem literaturoznawstwa na Uniwersytecie Warszawskim). Pracę magisterską napisała u prof. Zdzisława Stiebera i obroniła ją w 1952 roku. Ponieważ wszechwładna wtedy organizacja młodzieżowa sprzeciwiła się jej zatrudnieniu na Uniwersytecie Łódzkim, musiała sobie znaleźć inną pracę. Całej trójce, Hannie Popowskiej, Zuzannie Topolińskiej i Romanowi Taborskiemu, udało się zatrudnić w Państwowym Instytucie Wydawniczym w Warszawie. Niedługo potem, w roku 1953, umarł w Łodzi ojciec Hanny Popowskiej, a Ona wraz z matką przeprowadziły się do Warszawy. W roku 1954 (1 kwietnia), dzięki staraniom prof. Zdzisława Stiebera (który również przeniósł się do Warszawy) Hanna Popowska (wraz z Zuzanną Topolińską) dostała pół etatu w Polskiej Akademii Nauk, w II Pracowni Dialektologicznej, następnie Zakładzie (później Instytucie) Słowianoznawstwa PAN (obecnie Instytut Sławistyki PAN)¹, w którym pracowała później przez długie lata. Prof. Zdzisław Stieber zajmował się w tym czasie problemem statusu kaszubszczyzny w stosunku do gwar północnopolskich i pragnął zbadać metodą atlasową obszar Kaszub oraz terenów z nimi graniczących. Powstał w tym celu specjalny kwestionariusz. Często też prowadził prace w terenie, które polegały najpierw na opanowywaniu zapisu fonetycznego gwar kaszubskich. Dla Hanny Popowskiej najtrudniejszą sprawą było zapoznanie się z całkowicie jej obcą kulturą materialną wsi (Popowska-Taborska 2004: 35). W ten sposób zaczął się rodzić *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, którego kolejne tomy były wydawane w następnych latach. Już wtedy, pracując zupełnie samodzielnie i dodatkowo, Hanna Popowska zbierała materiały do pracy doktorskiej (Popowska-Taborska 2004: 41). W czasie tych własnych badań w latach 1955–1967 oraz analizy dawnych kaszubskich źródeł pisanych zgromadziła materiał do monografii pt. *Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana ę > i oraz ĩ ỹ ů > ə* (1961), w której – jak lapidarnie podsumował Jerzy Treder:

wskazała 3 cechy konstytutywne kaszubszczyzny: 1. przejście ę po spółgłosce miękkiej w i (dalej w ə), np. *signoc*; 2. obecność osobliwego fonemu szwa (ə), np. *səvi*; 3. stwardnienie pierwotnych spółgłosek *ś ź ć dź* w *s z c dz* (proces zwany kaszubieniem), np. *sezec*. Poza tym cechują ją liczne archaizmy, np. północnokaszubski swobodny akcent, czy też różne innowacje, np. zmiana *k' g'* w *č ž*. Ustalenia te obowiązują dziś powszechnie w kaszubistyce i sławistyce (Treder 2013: 369).

¹ O zawitych szczegółach organizacji Pracowni, a właściwie o początkach Instytutu Sławistyki PAN, można dowiedzieć się więcej z tekstu Hanny Popowskiej-Taborskiej (2004: 33).

Na podstawie tej pracy, pisanej pod kierunkiem prof. Zdzisława Stiebera, doktoryzowała się w roku 1958 na Uniwersytecie Warszawskim. Wkrótce, w roku 1959, wyszła za mąż za swojego kolegę ze studiów, Romana Taborskiego (por. wyżej). W tym czasie trwały niezwykle intensywne prace nad *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (AJK), obejmującym swym zasięgiem 104 wsie kaszubskie i 82 niekaszubskie. Prace te były prowadzone z wielkim entuzjazmem przez rozrastający się zespół pod kierownictwem prof. Zdzisława Stiebera. Każdego roku wydawano nowy tom dzieła, liczący 50 map i tyleż naukowych komentarzy do nich. Pierwszy, wstępny tom AJK, który ukończono w roku 1962, został wydany drukiem wraz z tomem pierwszym w roku 1964. Od tomu drugiego Hanna Taborska była nie tylko współautorką atlasu, ale też została zastępczynią prof. Zdzisława Stiebera, a od tomu VII, opublikowanego w roku 1970, była kierowniczką całego zespołu atlasowego i redaktorką AJK, co było nadzwyczaj odpowiedzialnym zadaniem. Atlas jest bowiem dziełem monumentalnym i zarazem fundamentalnym nie tylko dla kaszubistyki, ale i dla całej sławistyki. Zgromadziło w nim nowy materiał i porównano go z materiałem Bernarda Sychty i dawniejszymi słownikami, a przy tym zaprezentowano go za pomocą nowoczesnych metod geolingwistyki (por. Treder 2013: 369). Nic dziwnego, że za to dzieło w 1977 roku zespół otrzymał Nagrodę Sekretarza Naukowego PAN.

Pracując nad AJK, Hanna Taborska po doktoracie zaczęła interesować się również innymi zagadnieniami, mianowicie zajęła się pograniczem polsko-dolnołużyckim i jego historyczną i językową przeszłością. Nieznane dotychczas językoznawcom nazwy terenowe tego obszaru ekscerpowała z osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych tamtejszych map katastralnych. Dzięki ich analizie stało się możliwe rozpoznanie dawnej dolnołużycko-polskiej granicy językowej. Zebrany materiał Badaczka skonfrontowała z zapisami nazw miejscowych zawartych w średniowiecznych dokumentach. Wyniki badań potwierdziły nie tylko historyczne sąsiedztwo języka polskiego i łużyckiego oraz ich kontakty, ale też dostarczyły danych do opisu kolejnych etapów germanizacji tego terenu. W roku 1965 Hanna Taborska opublikowała monografię na ten temat, noszącą tytuł *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnołużyckie (w świetle danych toponomastycznych)*. Na jej podstawie w 1966 roku uzyskała stopień doktora habilitowanego, zaś niedługo potem została zatrudniona na stanowisku docenta.

W tym czasie zaangażowała się w żmudną pracę redakcyjną, podjęła się bowiem redakcji siedmiotomowego *Słownika gwar kaszubskich* księdza Bernarda Sychty. Jak pisze Ewa Rzetelska-Feleszko (1996: 12), „W związku z tymi, między innymi, pracami otrzymała Hanna Taborska w 1979 roku Medal Stolema Klubu „Pomerania”, przyznawany osobom szczególnie zasłużonym dla Kaszub”. Medal ten sprawił Jej wielką radość i satysfakcję (Popowska-Taborska 2022: 264).

W roku 1972 Hanna Taborska otrzymała tytuł profesora nadzwyczajnego, a potem – w roku 1979 – tytuł profesora zwyczajnego. Była kierowniczką kolejno Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich, Pracowni Etnogenezy Słowian i Pra-

cowni Leksyki i Leksykografii Słowiańskiej. Następnie została jej powierzona funkcja kierownika Zakładu Językoznawstwa Instytutu Sławistyki PAN, którą sprawowała do roku 2000 (por. Treder 2013: 367; Rzetelska-Feleszko 1996: 16; Wrocławska 2015: 14). Przez te lata zaszło ogromnie dużo zmian, zarówno w Instytucie Sławistyki PAN, jak i – a właściwie przede wszystkim – w Polsce. Jak wiadomo, gdy w roku 1980 powstał NSZZ Solidarność, wszystko gwałtownie zaczęło się zmieniać, a w ludzi wstąpiła nadzieja lepszego jutra². Hanna Taborska, bardzo tym wszystkim przejęta, była aktywną uczestniczką komisji, która przygotowywała nową ustawę dotyczącą Polskiej Akademii Nauk, brała udział w dyskusjach i posiedzeniach z tym związanych. Jak pisze w swojej autobiografii,

Dla wielu z nas – w tym również i dla mnie – Sierpień był prawdziwym objawieniem. Zrozumiałam po raz pierwszy, że może tu coś zależeć ode mnie samej i że milczący opór i dezaprobatę pora już zamienić na coś innego. Założyliśmy najszybciej jak tylko się dało „Solidarność” w naszym Instytucie (Popowska-Taborska 2022: 272).

Trzeba zaznaczyć, że Hanna Taborska „jako pierwsza podpisała listę osób zgłaszających akces do tworzącego się koła „Solidarności” w IS PAN (por. Rzetelska-Feleszko 1996: 15). Niestety stan wojenny zaprzepścił wszystkie nadzieje, a szykany i represje dotknęły wiele osób. Hanna Taborska przeżywała to wszystko niezwykle mocno i brała udział w licznych protestach. Był to czas „nowych porządków” także w Instytucie Sławistyki PAN. Te czasy w Instytucie Hanna Taborska podsumowała w gorzkich słowach w swojej książce (Popowska-Taborska 2022: 285–290). Jako opozycjonistka nie uzyskała zgody na wyjazd do Kijowa z zatwierdzonym już referatem na Międzynarodowy Kongres Sławistów w roku 1983. W tym trudnym okresie stanu wojennego napisała ważną książkę *Z dawnych podziałów Słowiańszczyzny. Słowiańska alternacja (j)e-: o-* (1984). Pracowała wówczas szczególnie intensywnie, znajdując w ten sposób ucieczkę w neutralną sferę językoznawstwa od otaczających ją realiów. Praca naukowa była dla Niej lekarstwem kojącym nerwy. W maju 1989 ukończyła monografię *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka* (1991), wydaną dzięki funduszom Królewskiego Towarzystwa Nauki i Sztuki w Göteborgu³. Poprzedziły tę książkę drobiazgowo studia. Autorka musiała się przedzierać przez wielodyscyplinarną literaturę, oceniać podawane przez innych badaczy argumenty i porządkować fakty. Za pracę tę otrzymała Nagrodę Wydziału I PAN im. Kazimierza Nitscha.

² Hanna Taborska jeden z rozdziałów swojej autobiograficznej książki zatytułowała: *Nadzieja Sierpnia 1980* (por. Popowska-Taborska 2022: 270).

³ Praca ta wywołała duży oddźwięk w świecie językoznawczym i była później dwukrotnie wznawiana (1993, 2014). Została wydana też w tłumaczeniu na język słoweński (przez K. Kendę- -Jež pod tytułem *Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika*, Ljubljana 2005).

W pamiętnych wyborach 4 czerwca 1989 była członkinią Komisji Wyborczej na Mokotowie, reprezentując NSZZ Solidarność. Po obliczeniu głosów, gdy już stał się wyraźny jednoznaczny wynik, po dwudziestu czterech godzinach pracy – z radości – wcale nie czuła zmęczenia. W ślad za zmianami politycznymi, zaczęła się zmieniać także sytuacja w Instytucie Sławistyki PAN. Hanna Taborska była jedną z osób, które się do tego przyczyniły, uczestnicząc – jako kierownik Zakładu Językoznawstwa – w podejmowaniu decyzji i opiniowaniu wszelkich przedsięwzięć⁴. Przy tym cały czas intensywnie pracowała naukowo, wygłaszała referaty na licznych konferencjach i kongresach oraz wiele publikowała, o czym niżej. Zaangażowała się też w kilka projektów naukowych, z których najważniejszy chyba jest *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny* (SEK), powstały we współautorstwie z prof. Wiesławem Borysiem (por. niżej). Przy tym wszystkim, wierna swoim zasadom, nie dała się skusić dodatkową pracą w uczelni wyższej. Uważała bowiem, że dwa etaty obniżyłyby jakość Jej pracy naukowej. Mimo ogromu pracy zawsze znajdowała czas, by reagować na bieżące wydarzenia w Polsce. Stale twierdziła, że każdy ma obowiązek wiedzieć, co dzieje się wokół, że nie można stać z boku i udawać, że się o niczym nie wie. Jej wielkie poczucie odpowiedzialności oraz więzy rodzinne i przyjacielskie sprawiały, że mimo wielu obowiązków w pracy i ogromnej aktywności publikacyjnej opiekowała się przez całe lata licznymi starszymi i chorymi osobami z bliższej i dalszej rodziny, a także chorymi przyjaciółkami. W roku 2012 zakończyła pracę w Instytucie Sławistyki PAN. Napisała o tym w ten sposób: „30 czerwca 2012 roku skończył się ostatecznie mój kontrakt zawarty z Instytutem Sławistyki PAN. Przepracowałam tu bez jakiegokolwiek przerwy lat pięćdziesiąt osiem” (Popowska-Taborska 2022: 363).

O Profesor Hannie Taborskiej niełatwo jest pisać. Jak zaznaczyła Elżbieta Wrocławska w tekście poświęconym jubileuszowi Jej 85-lecia,

O Hannie Taborskiej i Jej pracy naukowej mogłaby powstać obszerna monografia, gdyż jest to twórczość bogata, wielowątkowa, obejmująca różne dziedziny językoznawstwa, takie jak: dialektologia, onomastyka, historia języka (szczególnie polskiego i kaszubskiego), etymologia, leksykologia, etnolingwistyka i socjolingwistyka (zwłaszcza status kaszubszczyzny i tworzenie kaszubskiego języka literackiego) (Wrocławska 2015: 13).

Sama Hanna Taborska określała swoje zainteresowania badawcze następująco:

językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza kaszubszczyzna, wczesne dzieje języków łużyckich oraz zagadnienia z zakresu etnolingwistyki, w tym problematyka pogranicza i peryferii językowych, etnogeneza Słowian (por. Handke 2004: 282).

⁴ W czerwcu 1992 Hanna Taborska, rozczarowana działalnością NSZZ Solidarność, oddała legitymację związkową (Popowska-Taborska 2022: 305–306).

Wiele osób przy różnych okazjach pisało już o Niej i o Jej niezwykle bogatym i różnorodnym dorobku naukowym⁵, a niektóre charakteryzowały ten dorobek dokładnie, na przykład Ewa Rzetelska-Feleszko (1996: 10–17), Jerzy Treder (2013: 369–372), Elżbieta Wrocławska (2015: 14–20) i Tadeusz Lewaszkiewicz (2020: 7–10).

Bibliografia prac naukowych Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej jest olbrzymia, liczy blisko 530 pozycji (por. Rudnik-Karwatowa), w tym kilkanaście książek jednoautorskich, kilka książek współautorskich, współautorski wielotomowy atlas i współautorski wielotomowy słownik etymologiczny. Nie sposób w niniejszym tekście scharakteryzować choćby pobieżnie tak ogromnego dorobku. Pozostaje mi jedynie odwołać się do najważniejszych stwierdzeń innych badaczy na ten temat i do fragmentów charakterystyki publikacji Profesor Taborskiej ich autorstwa. Jak uważa Jerzy Treder (2013: 369), Jej naukowa osobowość zaczęła się kształtować przy pracy nad *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (1964–1978). Kaszubszczyźnie (także tej literackiej) poświęciła najwięcej swojej uwagi i najwięcej na jej temat opublikowała, czyniąc wiele odkryć i formułując liczne tezy, które dziś stanowią trwale podstawy dla nowych pokoleń badaczy. Jak wylicza Tadeusz Lewaszkiewicz (2020: 7–8), kaszubszczyźnie poświęciła pracę doktorską (por. wyżej), współtworzyła i redagowała wspomniany wyżej atlas, a także *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny* (t. I–VI, 1994–2010) we współautorstwie z Wiesławem Borysiem. Jest to pierwszy w Europie słownik etymologiczny dialektu⁶. Jerzy Treder (2013: 371) charakteryzuje go jako

wybitne osiągnięcie polskiej humanistyki i slawistyki przełomu XX i XXI wieku, liczące ponad 3700 haseł, w obrębie których objaśniono prawie 9 tysięcy wyrazów kaszubskich, w tym wielu z dokumentacją źródłową od połowy XVI w. do dziś. *Słownik* pozwala zainteresowanym (np. historykom, politologom, literaturoznawcom i kulturoznawcom) wniknąć w tajniki specyficznie kaszubskiego słownictwa, konkretyzuje wnioski o pozycji kaszubszczyzny i ułatwia dalsze studia nad leksyką w językach słowiańskich (Treder 2013: 371)

Kaszubszczyzny dotyczą także między innymi następujące książki: *Kaszubszczyzna – zarys dziejów* (1980), *Szkice z kaszubszczyzny: dzieje, zabytki, słownictwo* (1987), *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim* (1996, wspólnie z Wiesławem Borysiem), *Szkice z kaszubszczyzny leksyka, zabytki, kontakty językowe* (1998), *Szkice z kaszubszczyzny: dzieje badań, dzieje języka, zabytki, etymologie* (2006), *Dialekty kaszubskie w świetle XIX-wiecznych materiałów archiwalnych. Prezentacja i opracowanie kaszubskich materiałów językowych zebranych przez Georga Wenkera w la-*

⁵ Por. np. S.M. Tolstaya (2011: 11–14) i M. Nowosad-Bakalarczyk (2011: 9–10).

⁶ Trzeba bowiem zaznaczyć, że jest to słownik etymologiczny gwar kaszubskich, a nie kaszubszczyzny literackiej.

tach 1879–1887 (2009, wspólnie z Ewą Rzetelską-Feleszko)⁷ oraz *Współczesny kaszubski język literacki z dziedzictwem leksykalnym w tle* (2019). Ponadto Profesor Hanna Popowska-Taborska jest autorką kilkuset innych prac (głównie artykułów) na temat różnych podsystemów języka kaszubskiego, jego zabytków językowych, kaszubskiej onomastyki, folkloru, historii badań nad kaszubszczyzną i kultury kaszubskiej (por. Lewaszkiewicz 2020: 8).

Niezwykle ważną częścią spuścizny naukowej Profesor Hanny Taborskiej jest również ogólnosłowiańska tematyka językoznawcza. Zajmowała się Ona bowiem wieloma problemami w tym zakresie: etnogenezą Słowian, dawnymi podziałami językowymi Słowiańszczyzny, słowiańskimi peryferiami i pograniczami językowymi, problematyką języka prasłowiańskiego, ogólnosłowiańską etymologią, archaizmami i innowacjami językowymi, słowiańskimi związkami leksykalnymi (np. kaszubsko-wschodniosłowiańskimi, kaszubsko-ukraińskimi, kaszubsko-południowosłowiańskimi), słowiańsko-bałtyckimi związkami leksykalnymi, zagadnieniami kultury dawnych Słowian (por. Lewaszkiewicz 2020: 9). Szczególnie istotne jest tu studium *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka* (por. wyżej). Bardzo ceniona jest także wcześniejsza monografia *Z dawnych podziałów Słowiańszczyzny. Słowiańska alternacja (j)e-: o-*, o której wspomniałam wyżej. Tematyka ogólnosłowiańska jest również obecna w wielu artykułach Hanny Popowskiej-Taborskiej. Część z nich jest przedrukowana w dwóch książkach: *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny* (2004) oraz *Z różnych szuflad. Prace wybrane, relacje, wspomnienia* (2010). Tadeusz Lewaszkiewicz (2020: 9) przytacza kilka tytułów artykułów: *O jednym z najstarszych podziałów dialektalnych północno-zachodniej Słowiańszczyzny* (1968), *O niektórych paralelach leksykalnych kaszubsko-wschodniosłowiańskich* (1974), *Z problematyki badawczej nawiązań leksykalnych (na materiale kaszubsko-południowosłowiańskim)* (1975), *Z problematyki badawczej nawiązań leksykalnych* (1977); *Ślady kultury dawnych Słowian utrwalone w poszczególnych wyrazach słowiańskich* (1989), *Ps. *sębrъ ‘pobratymiec, krewniak, druh, towarzysz, współnik’* (1992), *Z rozważań na temat domniemanych dawnych słowiańskich pogranicz językowych* (1992), *O polskim wrzeczadzu i jego północnosłowiańskich odpowiednikach* (1999), *Ślady prasłowiańskiego *podrugъ w językach zachodniosłowiańskich* (2001), *Nowe znaleziska leksykalne w północno-zachodniej Słowiańszczyźnie* (2006), *Blaski i cienie pracy etymologa (ze slawistycznej perspektywy)* (2010). Daty ich opublikowania świadczą o tym, że problematyką ogólnosłowiańską Hanna Taborska zajmowała się właściwie przez całe swoje naukowe życie. Jerzy Treder (2013: 368) podkreśla zresztą, że najbliższa Jej sercu kaszubszczyzna była zawsze widziana przez Nią w perspektywie ogólnosłowiańskiej.

Spory jest też dorobek Profesor Taborskiej w zakresie szeroko rozumianej sorabistyki. Jest on szczegółowo omówiony przez Elżbietę Wrocławską (2015:

⁷ Jest to praca szczególnie ważna dla kaszubskiej dialektologii historycznej (por. Treder 2013: 370).

17–20). Jak już wspomniałam wyżej, prace te poświęcone są problematyce polsko-dolnołużyckiego pogranicza językowego, związków językowych dolnołużycko-polsko-kaszubskich i łużyckim dialektem. Pierwsze prace sorabistyczne związane były z tematyką monografii, która stała się podstawą Jej habilitacji (por. wyżej). Później Autorka poświęciła tym zagadnieniom jeszcze kilkadziesiąt artykułów, jak na przykład: *Dolnołużyckie wsie okolic Mużakowa na prawym brzegu Nysy* (1965), *Raz jeszcze o leksykalnych związkach łużycko-kaszubskich* (1996), *Na marginesie rozważań o nawiązaniach łużyckich w kresowych gwarach zachodniej Wielkopolski* (2003), *Nad leksykalnymi mapami Językowego atlasu łużyckiego* (2003), *Staropolskie urzędy, tytuły i formy grzecznościowe w kaszubskim i dolnołużyckim przekładzie Pana Tadeusza* (2011). Jak twierdzi Elżbieta Wrocławska (2015: 20):

Trzydzieści pięć publikacji wyodrębnionych z wielkiego zbioru prac Hanny Popowskiej-Taborskiej nie wyczerpuje Jej zainteresowań sorabistycznych. Stałym i ważnym elementem argumentacji w *Słowniku etymologicznym kaszubszczyzny* było wykorzystywanie wiedzy o językach łużyckich. Również podczas prac nad *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* regułą było śledzenie powiązań kaszubsko-łużyckich⁸.

Publikacje polonistyczne Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej odnoszą się najczęściej do polszczyzny historycznej i zapożyczeń leksykalnych w polskich dialektach polskich, jak na przykład: *Co wiemy o polszczyźnie epoki przedpiśmiennej?* (1969), *Leksykalne dialektyzmy wielkopolskie w świetle polskiego języka literackiego* (1969), *O najdawniejszych podziałach polskiego obszaru językowego* (1977), *Losy dawniejszych zapożyczeń z języków wschodniosłowiańskich w gwarach polskich* (1980), *Losy niektórych karpatyzmów w gwarach polskich* (1986), *Polszczyzna kancjonałów wydanych na Pomorzu w wieku XVII* (1986), *Analiza polskich zapisów w tak zwanym Słowniczku Zinowa* (1990), *Geneza ukrainizmów w dialektach polskich* (1992). O zainteresowaniu dawną polską leksykografią świadczy między innymi książka *Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku* (1977, napisana we współautorstwie z Ireną Kwilecką) (por. Lewaszkiewicz 2020: 9). Warto tu też wspomnieć, że Profesor Taborska jest współautorką (wraz z Kwiryną Handke i Ireną Galsterową) książki *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie* (1996).

Profesor Hanna Taborska poświęciła też kilka artykułów problematyce połabskiej, jak na przykład: *Połabski język i jego narzecza* (1970), *Połabszczyzna jako północno-zachodnia peryferia Słowiańszczyzny* (1981), *Połabskie i słowińskie zmiany semantyczne* (1990). Poza tym wzmianki o połabskich faktach językowych znajdują się w wielu Jej książkach i artykułach (por. Lewaszkiewicz 2020: 9).

⁸ Bibliografia prac sorabistycznych Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej znajduje się w 49. tomie *Zeszytów Łużyckich* (2015: 25–29).

Trzeba też dodać, że uczestniczyła również w badaniach etnolingwistycznych, czego wyrazem są artykuły z tego zakresu, por. np.: *W poszukiwaniu językowego obrazu świata. Dom, praca, wolność a także honor oraz Europa w kaszubskich dialektach i w powstającym kaszubskim języku literackim* (2010).

Na koniec tego krótkiego przeglądu bibliografii Profesor Taborskiej podkreślić jeszcze raz wypada, że głównym przedmiotem Jej zainteresowań była kaszubszczyzna w różnych aspektach. To spowodowało, że zawsze miała żywe i mocne, przyjacielskie związki z Pomorzem, Kaszubami i Gdańskiem, a ściślej z Uniwersytetem Gdańskim, Gdańskim Towarzystwem Naukowym i Instytutem Kaszubskim oraz z Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie. Można też za Tadeuszem Lewaszkiwiczem (2020: 10) powtórzyć, że dorobek naukowy Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej cechuje „bogactwo teoretyczne, nowoczesna metodologia badawcza, solidna podstawa materiałowa, jest wynikiem nadzwyczajnej akrybii, wytrwałości i systematyczności w pracy”. Tę niezwykłą akrybię i pracowitość podkreślają wszyscy, którzy się z Nią zetknęli. Prof. Karol Dejna, Jej dawny nauczyciel z Uniwersytetu Łódzkiego (por. wyżej), uważał, że należy Ona do grona najwybitniejszych slawistów, znanych i cenionych w kraju i za granicą, a swoją wysoką pozycję naukową osiągnęła dzięki wybitnym uzdolnieniom badawczym, wyjątkowej pracowitości i zamiłowaniu naukowym (por. Treder 2013: 373).

Wybitne osiągnięcia Profesor Hanny Taborskiej i Jej cała działalność naukowa były doceniane, co przejawiało w szeregu nagród i zaszczytów, którymi była uhonorowana. W roku 1973 otrzymała Złoty Krzyż Zasługi. Następną była nagroda (zespołowa) Sekretarza Naukowego PAN za *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (1977), później Medal Stolema Klubu „Pomerania” (1979, por. wyżej), następnie nagroda Wydziału I PAN im. Kazimierza Nitscha za książkę *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka* (1993, por. wyżej), Medal im. Bernarda Chrzanowskiego „Poruszył wiatr od morza”, nadany przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (1996), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2002) oraz Nagroda (wspólna z Wiesławem Borysiem) Prezesa Rady Ministrów za wybitne osiągnięcie naukowe, czyli *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny* (2012, por. wyżej). Osobno należy nadmienić o doktoracie honoris causa Uniwersytetu Gdańskiego, którym została wyróżniona za swoje ogromne zasługi naukowe w roku 1999.

Wielkie uznanie dla Jej osiągnięć wyraża się także w pełnionych przez Nią funkcjach i członkostwach w wielu gremiach naukowych, radach, komitetach, komisjach, towarzystwach i redakcjach, jak Komisja Kontaktów Językowych (1978–2003), Komisja Etymologiczna (od 2000) i Komisja Etnolingwistyczna (od 2003) przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, Komitet Językoznawstwa PAN (1980–1982 i 1990–2014), Komisja Dialektologiczna przy Komitecie Językoznawstwa PAN i Komisja Etnolingwistyczna przy Komitecie Językoznawstwa PAN, Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauk (od 1990), Instytut Europy

Środkowo-Wschodniej (od 1992). Profesor Taborska była też członkinią Rady Naukowej Konwersatorium EUROJOS, Société Internationale de Dialectologie et Géolinguistique (The International Society for Dialectology and Geolinguistics) (od 1978), Rady Naukowej Instytutu Sławistyki PAN, Rady Naukowej Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie (1995–2005), Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Sławistycznego”, Komitetu Redakcyjnego „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” (w latach 1993–2000 była redaktorem naczelnym tego czasopisma), przewodniczącą Komitetu Redakcyjnego serii wydawniczej „Język na pograniczach”, członkinią Komitetu Redakcyjnego serii wydawniczej „Prace Sławistyczne” Instytutu Sławistyki PAN (*Slavica*), Rady Naukowej czasopisma „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”. Należała do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (członek korespondent – 1982, członek zwyczajny – 1985, przewodnicząca I Wydziału 1990–1995). Była też członkinią Otwartej Rzeczypospolitej. Stowarzyszenia przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii (od 1999). Należy też wymienić Jej członkostwa honorowe: w Polskim Towarzystwie Językoznawczym (od 2002), w Komitecie Słowianoznawstwa PAN (do którego wybrano ją już w roku 1969), w Gdańskim Towarzystwie Naukowym (członek honorowy od 1995), w Instytucie Kaszubskim (członek założyciel od 1996, od 2013 członek honorowy).

Elżbieta Wrocławska (2015: 14) wskazuje, że Profesor Hanna Taborska, jako autorka, współautorka i redaktor wielu fundamentalnych dzieł dotyczących kaszubszczyzny i w ogóle sławistyki, była wręcz postacią symboliczną. Autorzy tekstów o Niej podkreślają nie tylko Jej ogromne osiągnięcia i niezwykły autorytet naukowy, ale także ujmujące cechy Jej osobowości. Ewa Rzetelska-Feleszko (1996: 18) zaznaczała, że Profesor Taborska w kontaktach prywatnych była naturalna i swobodna. Wobec współpracowników – rzeczowa, w dyskusjach zdecydowana i zasadnicza, dla przyjaciół – serdeczna. Opinie, które wypowiadała, były poddawane przede wszystkim kryteriom moralnym. W sprawach ludzkich była liberalna. Także przyjaciółka Profesor Hanny Taborskiej, prof. Swietłana Tołstojowa (por. Tolstaya 2011: 11–12), pisze o Niej jako o osobie, której życie naukowe było całkowicie zgodne z wyznawanymi wartościami, pisze też o podziwu godnych Jej cechach, jak ogromna pracowitość i sumienność. Podkreśla także, że cechowała Ją wierność swoim czasem, rodzinie, ideałom i stylowi życia inteligencji okresu międzywojennego oraz wierność ludziom, z którymi się w życiu zetknęła. Nic z Jej przeszłości nie zostało odrzucone: ani szczęśliwe dzieciństwo w okresie międzywojennym, ani straszne lata wojny i Powstanie Warszawskie, ani chaos lat powojennych.

Profesor Hannę Taborską poznałam w roku 1999 na konferencji w Mogilanach pod Krakowem, gdy przedstawiałam mojego pomysłu nowy sposób zapisu cytatów gwarowych w *Słowniku gwar polskich*⁹, w którym wówczas pracowałam.

⁹ Pomysł ten przedstawiłam później w osobnym artykule (por. Waniakowa 2000: 270–274).

Profesor Taborska była wtedy recenzentką słownika i koleżanki przestrzegały mnie, że na pewno nie zgodzi się na proponowane przeze mnie radykalne zmiany, zwłaszcza w zapisie cytatów kaszubskich. Byłam zatem pełna obaw, ale okazało się, że Profesor Taborskiej pomysł zapisu bardzo się spodobał i spytała mnie tylko, dlaczego kaszubskie szwa chcę oznaczać jako *a* zamiast często stosowanego *ě*. Gdy wyłożyłam swoje racje, przyjęła je bez zastrzeżeń, co wywołało mój zrozumiały zachwyty. Potem jeszcze przyszła do naszej Pracowni w Krakowie i bardzo miło nam się rozmawiało. Następnie zetknęłam się z Nią na konferencji w Bujnach pod Łodzią w roku 2001, kiedy miałyśmy okazję porozmawiać nieco dłużej i bliżej się zaznajomić. Od tego czasu datowały się nasze rozmowy telefoniczne regularnie co wtorek wieczorem przez ponad 20 lat. Profesor Taborska żywo interesowała się moimi postępami naukowymi i stale mobilizowała mnie do pracy. Byłyśmy również w stałym kontakcie e-mailowym. Wiele razy też spotykałyśmy się na różnych konferencjach. Poza tym bywałam co jakiś czas u państwa Taborskich w Warszawie, a oni pewnego razu zawitali do domu moich Rodziców i stamtąd robiliśmy razem wycieczki do ciekawych miejsc, jak Łańcut, Krasiczyn czy Leżajsk. Profesor Taborska odznaczała się poczuciem humoru i błyskotliwością (wielekroć deklamowała mi zabawne wierszyki, bardzo często własnego autorstwa). Zawsze podziwiałam Jej piękny sposób mówienia, z przedwojenno-kresowym *ł* przedniojęzykowo-zębowym. Ogromnie lubiałam słuchać Jej wspomnień, zresztą pierwszą ich część, bardzo obszerną, dostałam już dawno temu, na długo przed wydaniem autobiograficznej książki *Zapisywane z doskoku*¹⁰. Dostawałam też sukcesywnie Jej publikacje, niezmiennie podziwiając niesamowicie szeroki zakres zainteresowań badawczych Autorki, głębię analiz i trafność wniosków. Profesor Taborska umiała też słuchać, patrząc uważnie i ze zrozumieniem oczyma koloru niezapominajek¹¹. Potrafiła także bez ogródek wypowiadać swoje zdanie, nawet gdy było ono całkowicie odrębne od opinii otoczenia. Było jednak zawsze uzasadnione i podporządkowane kryteriom moralnym, szczególnie w rozumieniu obowiązku i odpowiedzialności. Tego głosu (ostatnio już tylko w słuchawce telefonicznej każdego wtorku wieczorem) i spojrzenia, tej naszej wieloletniej przyjaźni będzie mi zawsze brakowało ...

¹⁰ Gdy ukazała się Jej książka autobiograficzna, od razu rzuciłam się do czytania. W końcowej części tekstu, gdzie Autorka opisywała pierwsze swoje zmagania z właśnie zakupionym laptopem, z wielkim wzruszeniem odczytałam następujący tekst: „Ratowała mnie w podbramkowych sytuacjach mieszkająca w Krakowie Wisia Waniakowa, przysyłając długie i przystępne e-maile dotyczące poszczególnych komputerowych poczynań. Do dziś korzystam z grubego skoroszytu z jej dokładnymi opisami coraz to bardziej skomplikowanych czynności, które poznawałam krok po kroku. Za tę elektroniczną pomoc (jak również – i przede wszystkim – za wieloletnią przyjaźń) jestem jej bardzo wdzięczna” (Popowska-Taborska 2022: 343).

¹¹ Właśnie ten kolor sprawił, że na jubileusz 85-lecia Profesor Taborskiej napisałam artykuł o nazwach niezapominajki (por. Waniakowa 2015: 205–216).

Literatura [References]

- Handke K., (red.), 2004, *50 lat slawistyki w Polskiej Akademii Nauk (1954–2004). Księga jubileuszowa Instytutu Slawistyki PAN*, Warszawa.
- Labuda G., 2000, *Hanna Popowska-Taborska, opiekunka mowy kaszubskiej*, [w:] tegoż, *Zapiski kaszubskie, pomorskie i morskie*, Gdańsk, s. 462–467.
- Lewaszkiwicz T., 2020, *Jubileusz 90-lecia urodzin Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej*, „Slavia Occidentalis”, t. 77, s. 7–10.
- Nowosad-Bakalarczyk M., 2011, *O życiu i dokonaniach naukowych Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej słów kilka*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 23, s. 9–10.
- Popowska-Taborska H., 1991 [1994/2014], *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*, Warszawa. [Tłumaczenie na język słoweński: *Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika*, tłum. K. Kenda-Jež, Ljubljana 2005].
- Popowska-Taborska H., 2004, *U samych początków (1954–1956)*, [w:] Handke K., (red.), *50 lat slawistyki w Polskiej Akademii Nauk (1954–2004). Księga jubileuszowa Instytutu Slawistyki PAN*, Warszawa, s. 33–42.
- Popowska-Taborska H., 2022, *Zapisywane z doskoku*, Warszawa.
- Rudnik-Karwatowa Z., (opr.), *Bibliografia Hanny Popowskiej-Taborskiej (na podstawie materiałów podanych przez Autorkę)* [wykaz najnowszy, nieopublikowany].
- Rzetelska-Feleszko E., 1996, *Życiorys naukowy Profesor Hanny Popowskiej-Taborskiej*, [w:] Rzetelska-Feleszko E., (red.), *Symbolae slavisticae dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, Warszawa, s. 7–18.
- Tolstaya S.M., 2011, *Professor Hanna Popovska-Taborska: harmoniya nauki i zhizni (vzglyad izdaleka)*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 23, s. 11–14. [Толстая С.М., 2011, *Профессор Ханна Поповска-Таборска: гармония науки и жизни (взгляд издалека)*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 23, s. 11–14].
- Treder J., 2013, *Profesor Hanna Popowska-Taborska – wybitna slawistka, pomorzoznawczyni i kaszubolog*, „Acta Cassubiana”, t. 15, s. 367–373.
- Waniakowa J., 2000, *Propozycja uogólnionego zapisu cytatów gwarowych w Słowniku gwar polskich*, „Język Polski”, rocz. 80, zes. 3–4, s. 270–274.
- Waniakowa J., 2015, *Wybrane nazwy niezapominajki jako część wspólnego dziedzictwa europejskiego*, „Zeszyty Łużyckie”, t. 49: *Sorabistyka w kręgu zainteresowań slawistyki. Tom dedykowany Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, s. 205–216.
- Wrocławska E., 2015, *Hanna Popowska-Taborska – profesor, mentor, magistra vitae, koleżanka*, „Zeszyty Łużyckie”, t. 49: *Sorabistyka w kręgu zainteresowań slawistyki. Tom dedykowany Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, s. 13–24.

Summary

Professor Hanna Taborska (1930–2022)

On December 6, 2022, Professor Hanna Taborska, an outstanding linguist, Slavicist, distinguished researcher of the Kashubian language, doctor honoris causa of the University of Gdańsk, Righteous Among the Nations passed away at the age of 92.

She worked continuously for 58 years at the Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences in Warsaw. She is the author of over 500 scientific publications, including fundamental works in the field of Kashubian and Slavic studies.

Keywords: Hanna Popowska-Taborska, Kashubian studies, Slavic studies.